

Dr hab. Jan A. Wendt, prof. UG
Instytut Geografii
Uniwersytet Gdański

**Ocena dorobku i osiągnięcia naukowego
w postępowaniu habilitacyjnym
dr Stefana Bouzarovskiego**

Podstawa formalna i prawna oceny

Recenzja została sporządzona na podstawie obowiązujących przepisów prawnych, a w szczególności na podstawie ustaw i rozporządzeń:

- Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym (...), (Dz. U. nr 65 poz. 595) wraz z późniejszymi zmianami wprowadzonymi Ustawą z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy – *Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach naukowych i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw*, (Dz. U. 2011 nr 84 poz. 455);
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 roku, w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego, (Dz. U. nr 196 , poz. 1165);
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 3 października 2014 roku, w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora.

Podstawą sporządzenia oceny jest pismo Dyrektora Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego, dr hab. Marka Drewnika z dnia 31 października 2016 r.

Recenzja w postępowaniu habilitacyjnym dr Stefana Bouzarovskiego została przygotowana na podstawie następujących dokumentów: autoreferatu, kserokopii do wydanej książki, wskazanej jako osiągnięcie naukowe (tyt. *Retrofitting the City. Residential Flexibility, Resilience and the Built Environment*, wydawca: I.B.Tauris, London-New York, 2015, 14+255 stron), kopii dziesięciu artykułów naukowych oraz

materiałów przesłanych przez Habilitanta dokumentujących pozostałe „osiągnięcia akademickie” (w rozumieniu dorobku dydaktycznego, organizacyjnego i popularyzatorskiego), w tym promocje doktorskie, aktywność dydaktyczną, udział w konferencjach i projektach, zajmowane stanowiska, granty i inne osiągnięcia.

Podstawowe dane o Habilitancie

Dr Stefan Bouzarovski ukończył studia licencjackie w zakresie geografii na Wydziale Geografii Uniwersytetu w Skopje w 1999 r., magisterskie, z wyróżnieniem, w zakresie zmian środowiska i gospodarki (Environmental Change and Management) na Uniwersytecie Oksfordzkim w 2000 r. W 2003 r. uzyskał stopień doktora (DPhil.) w zakresie geografii na tej samej uczelni. W latach 2003-2005 pracował jako *Postdoctoral Research Fellow* na Wydziale Geografii Uniwersytetu Queen Mary w Londynie. Od 2004 r. jest zatrudniony jako profesor wizytujący w Katedrze Geografii Ekonomicznej na Uniwersytecie Gdańskim. W latach 2005-2015 pracował kolejno jako wykładowca, starszy wykładowca, profesor wizytujący lub profesor na uniwersytetach w Oksfordzie (2005-2007), w Birmingham (2007-2013), a od 2013 r. jest profesorem geografii na uniwersytecie w Manchester. W latach 2008-2016 był profesorem wizytującym lub gościnnym wykładowcą na Uniwersytecie Karola w Pradze (2008-2011), Uniwersytecie Queensland (2009), Uniwersytecie Södertörn (2009), Uniwersytecie Humboldta (2010-2011), w Kolegium Europejskim w Brugii (2011-2013), Uniwersytecie w Bergen (2015-). Od 2015 r. jest wizytującym pracownikiem naukowym w Leibnitz-Institut für Raumbezogene Sozialforschung w Erkner. Dodatkowo w latach 2007-2012 był zatrudniony jako wykładowca, a następnie starszy wykładowca w Institute for Energy Research and Policy na Uniwersytecie w Birmingham. Obecnie jest kierownikiem Centre for Urban Resilience and Energy na Uniwersytecie w Manchester.

Ocena aktywności naukowej

Dorobek naukowy dr Stefana Bouzarovskiego, poza osiągnięciem naukowym, o którym poniżej, obejmuje cztery różne pola badawcze z zakresu szeroko rozumianej geografii człowieka. Składają się na niego badania w zakresie procesów reurbanizacji i zmian demograficznych, reprezentowane przez dwanaście artykułów lub rozdziałów w monografiach, w których autor koncentruje się głównie na analizie wpływu trendów migracyjnych i nowych form gospodarstw domowych, co łączy te

badania z pracą wskazaną jako osiągnięcie naukowe, na strukturę zamieszkania i fragmentaryzację śródmiejskich dzielnic miasta. W wyniku przeprowadzonych badań Habilitant wskazał m.in. na znaczenie sprawczości gospodarstw domowych w przemianach miejskich.

Kolejny obszar badań obejmuje kwestie wrażliwości i ubóstwa energetycznego, w których poddano analizie przyczyny ubóstwa energetycznego. Jednym z *novum* tych badań stanowi krytyczne podejście Autora do klasycznego podejścia w badaniach ubóstwa energetycznego. Na podstawie przeprowadzonych badań dr Bouzarovski proponuje przeniesienie akcentu z uznawanych za główne czynniki deprivacji energetycznej dostępności finansowej i energooszczędności, na złożone kwestie wrażliwości, odporności i niepewności (por. np. Bouzarovski, Tirado Herrero: 2015).

Następny zakres badań Habilitanta, który wskazuje w autoreferacie obejmuje kwestie geopolityki dostaw energii i gazu. To właśnie z tego obszaru wybrał cztery z dziesięciu przedstawionych do oceny dorobku naukowego artykułów. Mieszczą się one w klasycznym już nurcie geopolityki krytycznej, który w mojej ocenie zdecydowanie mieści się w badaniach geografii politycznej, jednak w niewielkim stopniu opisuje obecną rzeczywistość koncepcji, układów i relacji politycznych realizowanych przez graczy na arenie polityki światowej (np. Rosja na Krymie, USA w Syrii). W swoich badaniach Habilitant podjął się oceny roli sieci infrastruktury – głównie gazociągów, wzbogacając klasyczne badania tranzytu gazu o ujęcie geometrii władzy, obiegu gospodarczego i relacji kulturowych (por. np. Bouzarovski, Bradshaw, Wochnik: 2015).

Ostatnią część z ocenianego jako istotna aktywność naukowa dorobku dr Bouzarovskiego stanowią prace z zakresu kartografii krytycznej. Celem podjętych badań i uczestnictwa w projekcie „Hestia” było określenie możliwości wykorzystania mapowania sieciowego do prezentacji relacji przestrzennych. W tym celu wykorzystano media elektroniczne do równoległego odczytania i tekstu, i przestrzeni. Tworzone w ramach projektu mapy sieciowe, zdaniem autorów projektu prowadzą do podważenia klasycznego podziału świata – rozumianego jako zderzenie Wschodu i Zachodu (por. np. Bouzarovski, Barker: 2015), z czym trudno się zgodzić w aspekcie działań Rosji lub ISIS, co nie zmienia teoretycznej wartości prowadzonych rozważań.

Wysoką aktywnością naukową Habilitanta potwierdzają współczynniki cytowań (prawie 1700 cytowań wg Google Scholar – stan na grudzień 2016r.; h - indeks =20;

10h - indeks =30), znaczącą liczbą publikacji po doktoracie, w tym 2 książek i 3 redakcji monografii (podano udział procentowy Habilitanta); 46 artykułów (w tym 11 z listy A MNiSW); 16 rozdziałów w książkach; oraz wysoką pozycją w rankingu wg ResearchGate, 24 pkt., co jest wynikiem o 77,5% lepszym od pozostałych użytkowników portalu; h – indeks bez autocytowań = 14; dodatkowo wyraźnie widoczny jest wzrost aktywności publikacyjnej w ostatnich czterech latach oraz wzrost liczby cytowań na jeden rok.

O aktywności naukowej dr. Stefana Bouzarovskiego świadczy zdobycie lub uczestnictwo w 30 projektach badawczych, wśród których w 18 pełnił rolę głównego wykonawcy. W mojej opinii do interesujących, ze względu na ocenę osiągnięcia naukowego oraz dorobku naukowego Habilitanta, należą projekty, w których był głównym wykonawcą, w tym m.in.:

2013-2018: „Energy vulnerability and urban transitions in Europe (EVALUATE)”, 1,42 mln € od Europejskiej Rady Badań Naukowych;

2012-2013: „Investigating residential and business energy consumption via student-led action research” (INTREACT), Dotacja w ramach Departmental Teaching Development, około 30 000£ od Higher Education Academy;

2011-2012: „Accelerating and disseminating methodological innovation in energy research” (ADMIER), około 30 000£ od EPSRC poprzez wewnętrzny program dystrybucji środków Uniwersytetu w Birmingham.

Habilitant brał udział, jako zaproszony prelegent sesji planarnej, prowadzący seminarium, organizator lub uczestnik w ponad 80 seminariach, konferencjach, warsztatach lub innych spotkaniach o naukowym charakterze, w tym m.in. Lyonie, Montrealu, Paryżu, Brukseli, Salonikach, Karlsruhe, Bilbao, Los Angeles czy Dublinie.

Dr Bouzarovski jest także redaktorem, członkiem redakcji i rad naukowych ośmiu czasopism oraz recenzentem licznych czasopism naukowych, w 2009 r. był redaktorem wydania specjalne „*GeoJournal*” – „*Landscapes and Flexibility*”, (por. autoreferat).

Reasumując powyższe dokonania w zakresie istotnej aktywności naukowej dr Stefan Bouzarovski jest uznanym przedstawicielem geografii nurtu postmodernistycznego, i w mojej ocenie jego dorobek naukowy zdecydowanie spełnia warunki wymagane od osób ubiegających się o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

Ocena osiągnięcia naukowego

Dr Stefan Bouzarovski jako osiągnięcie naukowe przedstawił pracę pt. „Retrofitting the City. Residential Flexibility, Resilience and the Built Environment”, I.B.Tauris, London-New York, 2015. Monografia jest wynikiem jego ponad dziesięcioletnich badań prowadzonych w miastach państw Europy Środkowej, co możliwe było dzięki pozyskaniu kilku grantów badawczych oraz pracy na stanowisku profesora wizytującego w Pradze i w Gdańsku.

Praca sytuuje się w szeroko uprawianym w anglosaskiej geografii nurcie badań postmodernistycznych, bliskich socjologii, w jej tle naukowym silnie funkcjonują takie ujęcia i pojęcia jak „płynna ponowoczesność” (s.2), „elity kinetyczne” (s.3) oraz „zaawansowana marginalizacja” późnego fordyzmu, cechująca się m.in. skupianiem ubóstwa na obszarach „terytorialnie stygmatyzowanych”, dodatkowo w połączeniu z osłabieniem więzi wspólnotowych (ibidem).

Za główny w teoretycznym ujęciu cel pracy Autor uznał systematyczne i zintegrowane zbadanie zagadnienia „uelastycznienia” domu przez syntezę dyskursów geograficznego, architektonicznego i socjologii miasta. Dla jego realizacji, jak podaje na wstępie pracy (s. 12-14), należy poddać analizie pochodzenie i strukturę konceptualną pojęć „elastyczności” i „odporności społecznej”, zbadać sposób, w jaki geograficzne opisy, w postmodernistycznym ujęciu, „płynnego życia” odnoszą się do ekonomicznej, kulturowej i przestrzennej adaptacji (określanej przez Autora jako uelastycznienie) w gospodarstwie domowym. W pracy podjęto próbę krytycznej integracji multidyscyplinarnych badań, której celem ma być szeroka debata i określenie czynników zmian w miejskich gospodarstwach domowych i mieszkalnictwie, podkreślająca wielowymiarowość odporności społecznej. W pracy zbadano także sposób, w jaki gospodarstwa domowe tworzą wewnątrz miasta „alternatywny urbanizm” oraz podkreślono znaczenie strategii, praktyk i relacji społecznych związanych z tymi modyfikacjami. Jak pisze Autor podejmując próbę analizy różnych aspektów pomagających tworzyć naprawdę szeroko rozumianą, w aspektach społecznym, kulturowym, demograficznym, ekonomicznym, instytucjonalnym i architektonicznym, tkankę miasta.

Dr Bouzarovski podjął także próbę analizy relacji pomiędzy nierównościami i przemianami w mieszkalnictwie i wreszcie opisał potencjał tworzenia progresywnej polityki lokalnej. Uznał, iż w tym kontekście podstawowym celem jest znalezienie

sposobu wykorzystania emergentnych napięć przestrzennych w śródmiejskiej części miasta, tak, aby stały się czynnikiem społecznego i ekonomicznego ożywienia i nie prowadziły do marginalizacji lub wykluczenia społecznego (s. 14). I w tym problem, gdyż emergentne ze swojej natury „napięcia przestrzenne” nie pozwalają na ich jednoznaczne określenie i mogą nie być wystarczające do opisu zjawisk i procesów wyższego rzędu.

Prowadzone w kilku miastach (Gdańsk, Budapeszt, Lublana, Skopje) badania pozwoliły jednak Autorowi, dzięki skoncentrowaniu badań na dynamicznych interakcjach pomiędzy różnymi typami budynków i domowymi rozwiązaniami przestrzennymi, w kontekście geograficznych mikro-opisów codzienności, zrealizować postawione w pracy cele badawcze.

Jednak osiągnięte na drodze badań empirycznych rezultaty a zwłaszcza konkluzje, pomimo, czy może ze względu na postmodernistyczne podejście, w tym w pewnym stopniu nieokreśloność terminologii, pozostawiają pewien niedosyt, czy wręcz rozczarowują. W konkluzjach (s. 229-230) Autor jako wyzwanie (zalecenie/sugestia) dla władz na poziomie państwa, miasta czy dzielnic postuluje implementację bardziej delikatnych/wrażliwych (sensitive) narzędzi politycznych (delikatnej polityki). Narzędzi jak należy rozumieć, bardziej subtelnych od stosowanych przez władze obecnie, a także gromadzenie usystematyzowanej wiedzy w zakresie różnych form dynamiki mieszkalnictwa oraz mobilizacji nieformalnych i alternatywnych form gospodarki. Na tym tle mało odkrywcze jest, iż głębsze rozpoznanie mechanizmów wpływających na adaptacje i uelastycznienie zabudowy mieszkaniowej może doprowadzić do zmiany rozumienia miejskiej odporności na zewnętrzne i wewnętrzne czynniki. Podobnie stwierdzenie i postulat, w kontekście Europy Środkowej i Wschodniej, w której Autor prowadził badania, a więc zna realia, mówiące o potrzebie aktywnego zaangażowania władz krajowych i lokalnych w strategiczne zarządzanie popytem i mobilnością w mieszkalnictwie, wydaje się już w niektórych krajach dawno realizowane (np. w Polsce ostatnie dwa rządy rozwijały programy tzw. „Mieszkania dla Młodych” i „Mieszkanie Plus” lub budowy przez samorządy, w niektórych przypadkach z dobrym skutkiem, mieszkań komunalnych). Podobnie dyskusyjny jest kolejny akapit podsumowania, w którym Habilitant uzasadnia potrzebę stosowania bardziej subtelnych metod w świadomej polityce mieszkaniowej, w krajach postkomunistycznych Europy Środkowej i Wschodniej, zagrożeniem powstania dzielnic – siedlisk segregacji społecznej i oporu politycznego.

Uzasadniając ją bezpośrednimi metodami zarządzania zasobami mieszkaniowymi, które Autor uznaje za efekt dziedzictwa przeszłości w większości postkomunistycznych państw Europy Środkowej i Wschodniej. W tym miejscu, pomimo tego, iż to koniec książki, aż prosi się o więcej, np. o analizę „uelastycznienia” domu w dzielnicach terytorialnie stygmatyzowanych i ocenę polityk mieszkaniowych prowadzonych w krajach bez dziedzictwa postkomunistycznego, w których wokół centrum Paryża powstały dzielnice zamieszkałe przez wykluczonych z francuskiego sukcesu gospodarczego mieszkańców, podobnie jak w Brukseli, w Berlinie czy innych miastach w Europie Zachodniej, w których funkcjonują dzielnice będące siedliskami segregacji społecznej, oporu politycznego czy wręcz stanowiące wsparcie kolejnych ataków terrorystycznych.

Powyższe uwagi polemiczne nie zmieniają końcowej pozytywnej oceny osiągnięcia naukowego, które pod względem dyskursu teoretycznego wnosi znaczny wkład w rozwój dyscypliny, spełniając warunek określony w art. 16.1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (z późn. zmianami).

Ocena dorobku dydaktycznego, organizacyjnego i pozostałej aktywności akademickiej

W latach 2009-2015 dr Stefan Bouzarovski pracując na uniwersytetach w Oksfordzie, Birmingham i w Manchester był promotorem lub współpromotorem siedmiu, a obecnie prowadzi kolejne pięć prac doktorskich. Na uczelniach, na których pracował lub obecnie pracuje prowadził szereg wykładów, w tym m.in. takie jak: „Energy, Society and Space”; „Doing Environmental Research”; „Contemporary Human Geography”; „Social and political geography”; „Cities: townscapes, societies and cultures”; „Alternative capitalisms”; „Dissertation techniques for human geographers”; „Negotiating environmental controversies”; „Emerging Markets and Globalisation”; „Geographies of energy and capitalism”; „Geographies of Russia and Eastern Europe”, dodatkowo prowadził ćwiczenia terenowe i opiekował się grupami studentów na poszczególnych poziomach kształcenia, podnosząc swoje kwalifikacje w zakresie dydaktyki. Równocześnie bierze czynny udział w pracach organizacyjnych instytucji, w których jest zatrudniony. Poza przytoczonymi już informacjami o piastowanych stanowiskach, w latach 2011-2012 był koordynatorem ds. wymiany Erasmus i International Year, GEES, Uniwersytetu w Birmingham; w latach 2009-

2012 zakładał laboratorium „Thermal Imaging”, GEES, także na Uniwersytecie w Birmingham; w 2007 r. był doradcą akademickim, MSc Nature, Society and Environmental Policy, na Uniwersytecie Oksfordzkim, gdzie także pełnił funkcje członka Komisji Rekrutacyjnej w latach 2004-2007 (Christ Church College, Oksford), odpowiedzialnego za przeprowadzanie rozmów rekrutacyjnych z kandydatami na studia na wydziale geografii.

Dr Stefan Bouzarovski jest uznanym ekspertem i konsultantem w wielu gremiach zarówno politycznych jak i gospodarczych. Po doktoracie był m.in. doradcą rządu Macedonii (2006); koordynatorem International Energy Vulnerability Network (od 2011); konsultantem lub ekspertem do spraw Bałkanów Zachodnich (2012); panelu „Energy Efficiency and behaviours” w rządu Wielkiej Brytanii (2012-13); konkursu „Smart Urban Futures” (2016) oraz przewodniczącym komitetu oceniającego program „Smart Energy In Smart Cities” (2014).

Reasumując powyższe dokonania dr Stefan Bouzarovski w zakresie dorobku dydaktycznego, organizacyjnego i pozostałej aktywności akademickiej, w mojej opinii bezdyskusyjnie (wypromowanych 7 doktoratów) spełnia warunki wymagane od osób ubiegających się o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

Wnioski końcowe

Dr Stefan Bouzarovski należy do grona uznanych specjalistów prowadzących badania w zakresie szeroko rozumianej problematyki geografii miasta w ujęciu postmodernistycznym i ponowoczesnym. W swoich multidyscyplinarnych, geograficznych, architektonicznych, socjologicznych i środowiskowych pracach, z dużą znajomością problematyki, z dobrym opanowaniem warsztatu metodologicznego, zajmuje się procesami re-urbanizacji, problemami ubóstwa energetycznego oraz geopolitycznymi aspektami dostaw energii, a także kartografią krytyczną, w każdym z tych tematów badawczych osiągając wartość podkreślenia efekty badań. Jest badaczem o wyraźnie ukształtowanym warsztacie naukowym, jego aktywność naukowa mierzona publikacjami w czasopiśmie z wysokim IF oraz aktywność w gremiach doradczych zasługują na dodatkowe podkreślenia. Przedstawiona do oceny praca stanowi oryginalne dzieło naukowe stanowiące istotny teoretyczny i konceptualny wkład do współczesnej wiedzy na temat zmian zachodzących we współczesnych gospodarstwach domowych.

W konkluzji stwierdzam, że całokształt dorobku naukowego i osiągnięcie naukowe dr Stefana Bouzarovskiego wnosi znaczny wkład w rozwój dyscypliny, spełniając warunek określony w art. 16.1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (z późn. zmianami), a dodatkowo wysoko oceniam jego dorobek organizacyjny, popularyzatorski i dydaktyczny, uznając za w pełni wystarczający do nadania stopnia doktora habilitowanego.

Gdańsk, dnia 12 grudnia 2016 r.